

ÇEVRE SAĞLIĞI VE ÇEVRE SORUNLARI

Arif Nuri TUC *

İnsanların kendilerini, sağlıklarını bozucu faktörlerden koruma, sağlıkları bozulduğu zaman da bunu düzeltme çabaları ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Sağlık, kişilerin ve toplulukların daima önem verdiği bir konu olmuştur. İnsan vücudunu keşfetmek ve ondaki bozuklukları düzeltme tutkusu ilk medeniyetlerden beri sürmektedir. İnsanlar için hastalıklardan kurtulma, hastalıklardan korunmadan daha önemli olmuştur. Koruyucu hekimliğin gelişmesini sağlayan olguların çağlar boyunca bulunmamasına karşın, çevre koşulları ile hastalıklar arasındaki ilginin yaygın bir kabul görmesi için ondokuzuncu yüzyıla kadar beklemek gerekmiştir.

ÇEVRE SAĞLIĞI :

Günümüzdeki anlamıyla çevre sağlığı önlemlerinden sayılabilecek sistemlere eski kültürlerde, insanların topluluklar halinde yaşadığı yerlerde de rastlanmaktadır. Eski Yunan, Mısır ve Roma Medeniyetleri dönemlerinde yapılan içme ve kullanma suyu tesisleri, kent kalıntılarında hamamlar ve pis su mecraları bulunmaktadır. Bu tesisler ister çevre sağlığı bilinci ile isterse salt konfor amacı ile inşa edilmiş olsunlar yine de dönemleri için önemli birer yapıtırlar. Daha sonraki çağlarda, çevre koşullarına yeterince önem verilmediği dönemlerde büyük salgınlara daha sık rastlanmaktadır. Bazı hastalık nedenlerinin bulunması karantina, tecrit gibi önlemlerin alınmağa başlanmasına rağmen bu dönemlerde salgınlara ortaya çıkması önlenememiştir.

Bugün çevre «hijyeni-santasyonu» olarak ifade ettiğimiz kavram olarak da çevre sağlığından daha dar bir anlam ifade eden, düşüncenin ortaya çıkışı ise geçen yüzyıla kadar gitmektedir. Bütünıyla bulaşıcı hastalıklarla savaş, bunların kontrolü ve önlenmesi amacıyla yönelik çevre hijyeni, daha bulaşıcı hastalıkların mikroplardan ileri geldiği bulunmadan önce ortaya atılmıştır. Bu gelişmede Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve teknik gelişmenin büyük etkisi olmuştur. Sanayi Devrimi; artan nüfusları, gerekli alt yapı hizmetlerinden yoksun olarak büyüyen kentleri, yaygın işsizliğin getirdiği sorunları ve özellikle kötü beslenme düzeyi ile büyük kütleleri güç koşullar içinde yaşamaya mahkum etmiştir. Öte yandan yine Sanayi Devrimi, bilimsel çalışmalara yeni bir yön kazandırmış, bu yolla tıp biliminin gelişmesine büyük katkıda bulunmuş, daha önemlisi de insanlarda, insanlık onuruna yaraşır bi-

* As. Dr. Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi.

çimde yaşama hakkı isteyen yeni fikirlerin gelişmesi için gerekli ortamı yaratmıştır. Sanayi Devrimi ile büyüyen kentlerde yaşayan insanların içinde yaşadığı elverişsiz koşullara karşı yaşayabilmesi ve çalışma güçlerini sürdürülebilirliği için yeni önlemlerin alınması yönünde hükümetlerin üzerindeki baskılar artmıştır. Bu dönemde Londra'da görülen kolera salgınının içme sularına lâğım sularının karışması ile ileri geldiğinin anlaşılması ve salgınların içme sularının korunması ile önlenmesi hijyenin önemini ortaya koymuştur. Bu olaydan sonra 1840'larda Sir Edwin Chadwich'in öncülüğünde «Modern Sanitasyon ve Çevre Kontrolünün Esasları» saptanmış, pek çok kişinin de katkısıyla gelişmiştir. Kötü çevre koşullarının insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin anlaşılması ve buna karşı alınan önlemler sonucu hijyenik koşullar daha bulacağı hastalıkların nedenleri bulunmadan önce bir ölçüde sağlanabilmiştir.

Pasteur, Koch gibi bilginlerin çalışmaları ile 1860'lardan sonra mikrobiyolojinin temelleri atılmış, mikropların, hastalıkların ortaya çıkmasındaki rolü bulunabilmiştir. Bulaşıcı hastalıkların etmenleri olan mikropların bulunması ile bunların doğurduğu hastalıklara karşı daha etkin önlemler alınabilmiştir. Kirli suyun, kirli besin maddelerinin, atıkların, vektörlerin insan sağlığı için yarattığı sakıncalarının belirlenmesi ile bunların yarattığı olumsuz fizik ve biyolojik çevrenin iyileştirilmesi için teknik sanitasyon hizmetleri geliştirilmiştir.

Bulaşıcı hastalıkların kontrol altına alınmasını amaçlayan çevre hijyeni-sanitasyonu bu hastalıkların fiziksel çevre yoluyla geçmesi nedeniyle «insanın fizik çevresinde bulunan ve sağlığına etki yapan bütün koşulların düzeltilmesi» olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareket ettiğimizde gelişmiş batı ülkelerinin büyük ölçüde sorunlarını çözmüş olduklarını görürüz. Bu ülkelerde biyolojik ve fizik çevrenin bulaşıcı hastalıkların oluşmasına yol açan kirlenmeleri önlemiş, bunların yarattığı sağlık sorunları büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde ise teknik alt yapının yetersizliği nedeniyle çevrenin bulaşıcı hastalıklara yol açan kirliliği önlenmemekte bunların yarattığı sağlık sorunları önemini sürdürmektedir. Ancak yaşadığımız yüzyıldaki hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme ile insanın içinde bulunduğu çevreyi (eko-sistemi) sürekli bozmasından doğan yeni sorunlar ve bunlar nedeniyle çevre koşullarının etkisinden insan vücudunun korunması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

1950 yıllarından bu yana çevre hijyeninin yeni bir anlayış içinde ele alındığı görülmektedir. Çevre hijyeni - sanitasyonu- yerine anlam bakımından daha kapsamlı «çevre sağlığı» terimi kullanılmaktadır. Sadece terim değişmekle kalmamış, insan sağlığının yorumunun değişmesi ile sağlığın yalnız beden sağlığı yerine Dünya Sağlık Örgütüncce tanımlandığı gibi «yalnız hastalık ve sakatlığın yokluğu olmayıp bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam olarak iyi durumda bulunma hali» olarak alınması sonucu çevre sağlığı kavromında daha gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmağa başlanmıştır. Sadece bir hastalığın veya sakatlığın olmayışı yanında fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hali olarak tanımlanan sağlık ile sadece fiziki faktörlere bağlı çevre yerine, fizik çevrenin yanında kim-sal, biyolojik ve sosyal faktörlerin de dikkate alındığı yeni bir çevre an-

layışı ortaya çıkmıştır. Sağlık ve çevrenin yeni tanımı ile çevre sağlığı hizmetleri çok geniş bir alana yayılmıştır. Önceleri yeterli temiz içme suyunun sağlanması, katı ve sıvı atıkların zararsız hale getirilmesi, vektör kontrolü ve vektörle savaş, besin kontrolü olarak sıralayabileceğimiz konuları kapsayan çevre sağlığı, bugün bunlara ek olarak sağlıklı yerleşme, görüntü ile savaş, radyasyondan korunma, hava kirliliği ile savaş, gibi konuları da içermektedir. Çevre sağlığının ilgilendiği bazı konularda sorunların vardığı boyutlar ise çevre sağlığı hizmeti çevresinin çok ötesine geçmiş bulunmaktadır.

ÇEVRE SORUNLARI :

İnsan, doğadaki tüm diğer canlılar gibi var olmak için çevresine bağımlıdır. Her canlı organizma gibi gereksinmelerini alması, artık vermesi, enerji depolaması ve enerjiyi harcaması süreci içinde çevresinden etkilenmekte, aynı zamanda çevresini de etkilemektedir. Bu etkileşim dayanıklı bir denge yaratmaktadır. Doğa kuvvetlerinin oluşturduğu, insan etkisinin önemli ölçüde değiştirmediği çevreye doğal çevre diyoruz. Bu çevrede cansız etkenler ile canlılar arasında bir denge bulunmaktadır. Canlıların türleri ve sayıları da bir denge içindedir. Yaşam çabası içinde olan hiçbir canlı, en basitinden en karmaşığına olağan koşullarda içinde bulunduğu, yaşadığı ve çoğaldığı çevreyi tahrip etmez ve kirlilemez. İnsan, belirli bir yöreye yerleşmesi halinde doğal çevreyi değiştirmekte, ve yapay çevreyi oluşturmaktadır. Nüfus artışı ve teknolojik gelişme sonucu doğa önemli ölçüde değişime uğramakta sağlık için sakıncalı etkenlerle dolu yeni bir çevre ortaya çıkmaktadır. Günümüzde toplumun refahını arttırmaya yönelik çabalar insanın doğa ile ilişkilerindeki dengesizliğin süratle artmasına yol açmıştır. Sanayileşme ve teknolojik ilerlemenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri hızla artmakta, doğanın kendini yenileme gücünün ötesine varan bu etkileme doğadaki duyarlı dengeyi bozmaktadır. Artan kent nüfuslarının gereksinmelerinin karşılanması çabaları da doğal çevreyi değiştiren, dengeyi bozan bir başka faktör olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan sağlığının ve refahının sürdürülebilmesi için doğal dengenin korunması gerekmektedir. Ancak kontrolsüz gelişme sonucu doğa süratle tahrip edilmekte, bozulan denge insan sağlığını tehdit eder hale gelmektedir.

Yaşadığımız yüzyıldaki hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme yeryüzünün biyolojik sistemi üzerine fazla yüklenilmesine neden olmaktadır. Çok fazla ağaç kesilmesi ormanın biyolojik sistemini, çok fazla balık tutulması denizin biyolojik sistemini nasıl yıpratıyorsa, çok fazla artık yaratılması da yeryüzünün emme kapasitesini yıpratmaktadır. Artıkların emilmesi yeryüzü eko-sisteminin doğal bir işlevi olduğu halde, sistemin gücünün üstünde artık yaratılması çevre kirlenmesini meydana getirmektedir. İnsanın yaşadığı çevreyi kirlilemesinin insan sağlığı üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmakta, çevre sağlığının konusu olmaktadır. Çevre kirliliğinin insanın yaşadığı ve yaşamını sürdürmek için muhtaç olduğu tüm ortamı kapsamaktadır. Bugün hava, su ve toprak kirliliğinden söz edebilmektedir. Çevre kirliliğinin yaratıcısı olan insan, çevre koşullarını iyileştirmek, kirliliğe karşı ko-

runmak için yeterli güce sahiptir. Ancak çevre sorunlarının altında çoğu kez bireyin kişisel kârını en yukarı çıkarmak tutkusu yatmaktadır. Tüketiciler pek çok şeye ucuza sahip olmak, mümkün olan en çoğunu tüketmek isterken, üretici de kârını en yüksek düzeyde tutabilmek çabası içindedir. Bu çabalar üretimde yaratılan artıkların miktarını sürekli arttırırken bunların uygun olmayan biçimlerde yok edilmesine de neden olmaktadır. Tüketicilere herşeyi mümkün olduğu kadar ucuza vermek, kendi kârını da en yükseğe çıkarmak isteyen üretici, yarattığı artığın uygun biçimde yok edilmesinin çevre ve toplum sağlığı yönünden yararlarını dikkate almaktan yakın zamana kadar kaçınmıştır. Sanayi tesislerinin yarattığı artıkların zehirli olmasına bakılmaksızın akarsulara veya denizlere akıtılması veya havaya verilmesi, termik santrallerin soğutma sularının, bu suların yüksek ısı derecesine bakılmaksızın akarsu ve göllere verilmesi çevre kirlenmesine neden olmakta, doğayı tahrip etmektedir. Kurulacak ilâve tesisler veya seçilecek uygun teknolojiler ile bu tür kirlenmenin bir ölçüde önüne geçmek mümkündür. Ancak kirlenmenin önüne geçmek için yapılacak harcamalar fiyatlara yansıtılarak tüketiciye ödettilmekte veya üretici daha az kârı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Üreticinin ve tüketicinin bu durumu kabul etmesi ise ancak çevre bilincinin yaygınlaşması ile mümkün olur. Üretim toplum ve çevre için zararlı olan sonuçlarına bir disiplin getirilmesi, üretimin bu açıdan denetlenmesi zorunluğunun toplumca benimsenmesi sağlandığında, üretici ve tüketici toplumsal sorumluluklarını daha kolay yükleneceklerdir.

Ekonomik gelişmeden doğan çevre sorunları, insan refahını hem dolaylı hem de dolaysız bir biçimde etkilemektedir. İnsan refahına doğrudan zarar veren etkiler hava kirlenmesinde olduğu gibi, doğrudan doğruya insan sağlığına yönelen zararlar ile maden arama işlerinin, hidroelektrik santral inşaatlarının yol açtığı değiştirmelerin neden olduğu toplumsal rahatsızlıklardan ve kalabalık, gürültü ve pislik gibi nedenlerle «yaşam kalitesinde» yer alan bozulmalardan oluşmaktadır. Öte yandan dolaylı zararlar ise ülkelerin biyolojik sistemlerine verilen ve dolayısıyla insanların gelecekteki beslenme olanaklarını tehlikeye sokan zararlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.¹

Çevre sorunları, kaynakları ve niteliksel bakımından, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerle geri kalmış yoksul ülkelerde ayrılıklar gösterir. Geri kalmış ülkelerin çevre sorunlarını hızlı sanayileşmeye ve teknolojik ilerlemeye bağlamak yanıltıcı bir davranıştır.² Bu ülkelerde kirlenmenin plansız kentleşme ve gelişmeye bağlı özel nedenleri vardır. Ancak pek çok yönü ile çevre sorunları bu ülkelerde de etkisini göstermektedir.

KİRLENEN ÇEVRE

Dünyanın atmosferi insanların nefes alması için gerekli oksijeni muhafaza ettiği gibi, dünyayı ultraviyole ışınlarına karşı korur, güneşin ısını tutar ve su buharının yer değiştirmesini sağlar. Dünya üzerinde yaşamın var olması için gerekli bu değer, yapısının içine katılan za-

1. KELEŞ, R. Kent Bilim Ülkeleri, s. 150 Ankara, 1976.

2. A. g. e., s. 150.

rarlı maddelerle bozulması halinde sonuç insanlar için öldürücü olabilmektedir. Atmosferin hareketli olması nedeniyle kirlilik taşınabilmekte, zararının etkileri çok geniş alanlara yayılmaktadır. Isıtma sistemlerinde kullanılan fosil yakıtların artıkları, endüstri ve ulaştırma araçlarının çıkardığı gazlar, hava kirliliğinin başlıca nedenleri olmaktadır. Azot ve karbon oksidi, kükürt dioksit ve trioksit gibi zararlılar ile kirlenen hava, elverişsiz coğrafi ve meteorolojik koşullarla birleşince insanlar için öldürücü olabilen solunum yolu hastalıklarına neden olmaktadır. Fransa'da Meuse vadisinde, İngiltere'de Londra'da olduğu gibi.³ Bu tür tehlikeler şimdilik ancak büyük endüstri ve yerleşme merkezlerinde ortaya çıkmaktadır. Endüstri ve yerleşme merkezlerinin kurulması ve genişletilmesi sırasında yer seçimi kararların da coğrafi koşulların yeterince dikkate alınmaması kirlenmenin etkilerini ağırlaştırmaktadır. Hava kirliliğini yaratan tüm zararlılar konusunda yeterli araştırmalara da sahip değiliz. Kişisel ve ev içi kullanımda geniş yer tutan, deodorantlar ile saç, oda, temizlik sprelerinde, polüretan köpüklerin imalatında, klima donatımında geniş ölçüde kullanılan florokarbon gazının yayılmasının zararlı etkilerinden söz edilmektedir. Bu gazın stratosferi etkileyip, dünyayı aşırı ultraviyole radyasyonundan korumakta olan ozon tabakasını tahrip ederek deri kanseri tehlikesini arttırdığı konusundaki kuşular, henüz kesinlik kazanmamakla birlikte konu ile ilgili araştırmalar sürmektedir. Florokarbon ile deri kanseri arasındaki ilişki doğru ise, bu husus kesinlik kazanıncaya kadar kullanılan florokarbonun atmosferi bir ölçüde tahrip etmiş olacağı da yadsınamaz bir gerçektir.

Yaşamın ve uygarlığın vazgeçemeyeceği bir başka değer de «su»dur. Yeryüzünde yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan suyun doğal dolanımı sanayi tesislerinin ve kentlerin ortaya çıkması ile bozulmaktadır. Su kirliliği «suyun kalitesini kötüleştiren, kullanılmasını bozan miktar veya konsantrasyonlarda, suya, kanalizasyon suyu, sanayi artığı ve diğer zararlı maddelerin ilâve edilmesi» şeklinde ifade edilebilir.⁴ Aslında su içerisine karışan artık maddelerdeki organik maddeler bazı bakterilerin yardımıyla minerilizasyona uğramakta ve zararsız duruma dönüştürülmektedir. Bu suyun kendini temizlemesidir. Ancak bu olayın olabilmesi için suda bakterilere ve erimiş oksijene ihtiyaç vardır. Su kaynaklarına verilen organik ve toksik maddelerin fazla olması halinde erimiş oksijen azaldığından bakteriler ölmekte ve kendini temizleme olamamaktadır.

Akarsular, göller ve denizler benzer nedenlerle kirlenmekte ve ekolojik sistemleri bozulmaktadır. Akarsu ve göllerde biyolojik hayatın zarar görmesine neden olanlar; sanayi ve kent artıkları, tarım da kullanılan kimyevi bileşikler ve ısı kirlenmesidir. Kirlenmenin yaratıcılarının başında sanayi tesisleri gelmektedir. Bunlar zararlı artıklarını deniz, göl ve akarsulara bırakmakta böylece bu kaynakların kir-

3 Avrupa'da Çevre Sorunları, Avrupa Topluluğu Komisyonu Enformasyon Temsilciliği Yayınları, s. 24.

4 Türkiye'nin Çevre Sorunları, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, s. 75, Ankara 1981.

lenmesine neden olmaktadır. Akarsulara bırakılan artıklar bunlar vasıtasıyla göl ve denizlere taşındıklarından buraları da etkilemektedir. Suları kirleten sadece sanayi artıkları değildir. Büyük kentlerin kanalizasyon sistemleri de organik ve kimyasal artıklarla yüklü kirli suları taşımakta fakat bunları yeterli ölçüde arıtarak tesislere sahip bulunmamaktadır. Bu tür kullanılmış suların hacmi kentleşme nedeniyle büyük ölçüde artmakta ve su kaynaklarını etkilemektedir. Tarımsal çalışmaların sonuçları da su kirliliğine neden olmaktadır. Bitki hastalıkları ile mücadele için kullanılan zirai ilaçlar, toprağa verilen kimyasal gübreler ve hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı yörelerde katı ve sıvı hayvansal artıklar suların kirlenmesine yol açmaktadır. Azot ve fosfor gibi tarımda kullanılan organik bileşikler toprak zerrecikleri tarafından absorbe edilmekte daha sonra akarsu ve göllere taşınmaktadır. Bu tür organik bileşikler taşındıkları su kaynaklarında mevcut bazı yosun türlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ortaya çıkan büyük çaplı respirasyon ve oksijen tüketimi ile suda yaşayan bitkiler ve hayvan türlerinin azalmasına neden olmaktadır. Ötrifikasyon (Eutroplication) olarak isimlendirilen bu olay su kaynaklarındaki doğal dengenin bozulmasına yol açmaktadır.

Termik ve nükleer santrallerin soğutma sularının akarsulara verilmesi ise bu sulardaki ısıyı yükseltmekte bu nedenle de bitki ve hayvan varlığını etkilemektedir. Soğutma suları için deniz suyunu kullanan nükleer santrallerin kıyılarda kurulması da bu tür bir tehlike yaratmaktadır.

Denizler çeşitli yollardan gelen kirletici maddeler tarafından istila edilmektedir. Atmosfer kendisine gelen kirletici maddeleri bir yerden bir yere taşımakta, bir kısmını yağmur haline deniz ve karaların üstüne dökmektedir. Böylece karalarda yaratılarak atmosfere atılan kirlilik denizleri de etkilemektedir.

Karalardan denizlere kirliliğin taşınmasının tek yolu bu değildir. Akarsular da toprağa atılan, kendilerine akıtılan kirletici maddeleri denizlere taşımaktadır. Denizlerdeki kirliliğin diğer yaratıcıları olarak gemilerin yarattığı kirliliği, doğrudan denizlere verilen endüstri ve kent artıklarını, deniz dibi kaynaklarının işletilmesi sırasında yaratılan kirliliği sayabiliriz.

Deniz ulaştırması, özellikle petrol taşımacılığı denizlerin kirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gemilerin ve tankerlerin sintine sularının ve depolarının sığ sularda, körfezlerde temizlenmesi buralarda önemli bir kirlenme nedeni olmaktadır. Petrol taşıyan süper gemilerin -çok büyük tonajlı tankerlerin- sebep olduğu kazalar sonucu petrolun denize dökülmesi yine önemli bir kirlilik nedenidir.

Ekonomik amaçlarla daha çok kıyılara kurulan petrol rafinerileri, petrokimya ve ağır sanayi tesisleri ve denizlerin doğrudan kirleticileri arasındadır.

Kıyılarda yer alan büyük kentlerin yanında deniz kıyılarının rekreasyon amacı ile değerlendirilmesi sonucu kıyılar yoğun yerleşmelere

sahne olmaktadır. Özellikle tatil dönemlerinde nüfusu büyük ölçüde artan kentlerde mevcut deşarj sistemi çoğu kez bu yükü kaldırmakta yetersiz kaldığı için denizler doğrudan kirletilmektedir.

Kıyılarda bu nedenlerle biyolojik hayatın değişmeye başlaması, balıkların ve diğer deniz ürünlerini etkileyecektir. Balıkların yumurtalara alanlarının boğulması, denizlerdeki besin ve oksijen kaynaklarının tahribi ile bazı hayvan türleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaklardır. Biyolojik yapı içinde bazı türlerin yok olması doğal dengiyi büsbütün bozacağından balıkçılık bu gelişmeden ilk başta ve en olumsuz biçimde etkilenen sektör olarak karşımıza çıkacak, bunu diğer sektörler izleyecektir. Kıyılarının geleneksel faaliyeti balıkçılığının zarar görmesi ise yörelerde yaşayanların önemli bir kaybı sayılır.

Hızla artan nüfus, tüketim ekonomisi sonucu insan faaliyetlerinin yarattığı artığın miktarı çok büyük bir artış göstermiştir. Daha önce doğal denge için de yok edilen bu artığın miktarının artması yanında yapısının da değişmesi yok edilmesini güçleştirmektedir. Giderek daha çok zehirli ve radyoaktif maddeler taşıyan bu artıkların doğaya ve insan sağlığına zarar vermeyecek biçimde yok edilmesi için yeni tekniklerin geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle ham madde kaynaklarının sınırlı olduğu dünyamızda artıkların yeniden değerlendirilerek hammadde haline dönüştürülmesine de olanak veren metodlar bulunmasının önemi büyüktür.

Gürültü hoşla gitmeyen, rahatsız edici duygular uyandıran sesler topluluğu, beğenilmeyen, istenilmeyen ses olarak tanımlanabilir. Sanayileşme, şehirleşme, bazı kitle iletişim araçları ile ulaştırma araçlarının yaygın ve dikkatsiz kullanımı insanın çevresindeki sessizliği bozmaktadır. Gürültü insan yaşamını doğrudan etkileyen çok önemli bir kirletici olarak görülmesi de, insan sağlığını ve verimini etkilemektedir. Gürültünün insan bünyesinde yol açacağı fizyolojik etkileri, insan uykusu, dinlenme ve çalışma faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyecektir. Gürültünün azaltılması yönünde alınacak önlemler pahalı olduğu gibi, oldukça gelişmiş bir toplum bilincine de gerek göstermektedir.

Çevre kirliliği, sadece endüstri artıklarından oluşmamaktadır. Kaynakların yanlış kullanımından doğan çevre sorunları da insan sağlığını tehdit etmektedir. Özellikle tarımsal üretimin artırılması amacıyla, tarımsal üretimin başlıca kaynağı olan toprak ve suyun kirletilmesi insan sağlığını olduğu kadar, gelecek nesillerin beslenme olanaklarını da tehdit etmektedir. Böcek öldürücü maddelerin, sentetik gübrelerin kullanımı, kırsal hayatı tehdit etmekte, zararlılar yanında diğer bitkilerin ve hayvanların da ölümüne neden olmakta, su kaynaklarını kitlemekte, yiyecek maddelerine sızarak insan sağlığı açısından büyük tehlikeler yaratmaktadır.

Süratle büyüyen kentlerin kırlara taşması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunudur. Kentlerin genişlemesi için gerekli alanın sağlanması amacı ile kırsal yapı süratle değiştirilmekte, yayılan ulaşım sistemi ve turizmde kırsal yapının değişmesinde etkin olmaktadır. Dün-

yada tarım alanlarının bir kısmı kentleşme ve tarım dışı kullanımlar nedeniyle kaybolmaktadır. Kentler, sanayi bölgeleri, madencilik faaliyetleri çevrelerinde bulunan tarım alanlarını yutarak büyümektedirler. Bu amaçla verimli tarım alanlarının yanında ormanlar, korular düzleştirilmekte, bataklıklar kurutulmaktadır. Tarım dışı amaçlara açıldığı için kaybolan verimli tarım alanlarının sebep olduğu açık, bunların yerine marjinal toprakların üretime alınması ile karşılanmaktadır. Verimsiz toprakların kullanılması tarımda verimi düşürmekte, üretim düzeyinin korunması bol miktarda yapay gübre kullanımını gerektirmektedir. Yapay gübrenin özellikle bilinçsiz kullanımı ise kirliliği artırıcı bir faktör olmaktadır.

Nüfus artışı kentleşme, sanayileşme gibi nedenler, tarım alanlarının tarım dışı kullanımlara tahsisi dışında da kırsal kesimde alan kaybına yol açmaktadır. Bazı ülkelerde orman alanları ve bataklıklar tarımsal amaçlarla ortadan kaldırılırken, kent ve ulaşım aksları civarında bulunan orman alanları da çoğu kez bunların büyümesinden etkilenmektedir. Bir yandan orman alanları yok edilirken öte yandan verimsiz alanlar ormanlaştırılmaya çalışılmaktadır.

Bataklıkların kurutulması yoluyla yeni alanların kazanılması uzun yıllar verimli bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Tarımsal alan kazandırması yanında sıtma savaşında da etkili bir yöntem gibi görünen bu uygulamanın kısa vadede sağladığı yararları karşılık, uzun dönemde doğal dengenin bozulmasına yol açtığı anlaşılmıştır.

Kırsal kesimin daralması buradaki doğal hayatı da etkilemekte, biyolojik yapı değişmektedir. Doğadaki bu değişim insanlar açısından önemli; insanların doğaya olan gereksiniminden kaynaklanmaktadır. İnsanın doğaya olan gereksinimi sonsuzdur. İnsanın varlığını sürdürmesi için gerekli olan süreçlerin olduğu yer doğadır. Nefes almak, beslenmek için doğaya, onun oluşturduğu bitkilere muhtaçtır. Yaşam zinciri ancak doğanın dengesi içinde kırılmaktadır. Ayrıca insan psikolojik olarak da doğaya muhtaç bulunmaktadır.

ÇEVRE SORUNLARINA KARŞI ÖRGÜTLENME :

Yirminci asrın ikinci yarısından sonra gelişmiş ülkelerde kamuoyu ve hükümetler bozulan çevre koşullarının bilincine varmış ve gerekli önlemlerin alınması yönünde eyleme geçmişlerdir. Bu ülkeler bozulan çevre koşullarını sanayi gelişmesinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görmek yerine, gerekli önlemleri alarak çevre koşullarının ortaya çıkmasına neden olan faktörleri ortadan kaldırmak, çevre kirlenmesinin insan sağlığını ve doğayı tahrip eden etkilerini en aza indirmek için gerekli önlemleri almaya çalışmaktadırlar. Pek çok ülke çevre sorunlarını denetim altına alabilmek amacı ile doğrudan ilgili örgütler kurmaya başlamışlardır. Örgütlenme çevre sorunlarının yaygın karakterine, birbirleri ile olan yakın ilişkilerine ve insan üstündeki bileşik etkilerine paralel olarak çevre sorunlarını bir bütün halinde ele alınmasını sağlayacak yöndedir. Bu örgütlerin çalışmaları çevre sorunları ile ilgili sanayileşme, tarım, ulaştırma, enerji, tabiatın korunması ve doğal kaynakların geliştirilmesi, tü-

keticinin korunması konularındaki faaliyetleri içine alacak biçimde geniş kapsamlı olmaktadır. Her kesimde çeşitli örgütler, kuruluşlar hatta kişiler karar ve eylemleri ile çevreyi etkilemektedir. Çevre örgütlerinin bir fonksiyonu da bu tür kuruluşlar arasında bilgi akımından eylemler arasındaki koordinasyona kadar çeşitli düzeylerde işbirliğini sağlamak olmaktadır.

Çevre korunması kavram olarak oldukça yeni olmakla birlikte kirliliğin önlenmesi için çıkarılan yasaların tarihi geçen yüzyıla kadar gitmektedir. Ondokuzuncu yüzyılda çoğunlukla hava kirlenmesini önlemek için bazı ülkelerde yasalar çıkartılmıştır. Örneğin Fransa'da Napolyon fermanında çıkarılan 15 Ekim 1810 tarihli kanun sağlığa zarar veren, gü-rültü yapan kuruluşlar için çeşitli cezalar öngörmüştür. İngiltere'de hava kirliliğini önlemek amacıyla 1857'de bir yasa çıkarılmıştır. Amerika'da Şikago için çıkarılan yerel nitelikli yasa ise 1881 tarihlidir. II. Dünya savaşından sonra çevre sorunları ile ilgili kanunların sayısının hızla arttığını görüyoruz. Örneğin; İngiltere'de «Temiz Hava Kurumu» 1956'da yürürlüğe girmiş, 1968'de tadil edilmiştir. Amerika Birleşik Devletlerin de 1963'de çıkarılan «Temiz Hava Kurumu» 1965'te tadil edilmiştir. Belçika, Federal Almanya, Polonya, İtalya ve Hollanda'da çıkarılan benzer amaçlı kanunlar bulunmaktadır.⁵

Her ülke siyasal ve ekonomik yapısına göre çevre sorunlarına eğilmektedir. Piyasa ekonomisinin hakim olduğu ülkelerle, merkezî planlanmanın yapıldığı ülkeler arasında sorunlara yaklaşım açısından bazı farklar bulunmaktadır. Ancak genelde her sistemde her ne pahasına olursa olsun üretime ağırlık veren kararlara karşı duran, geleceği savunan görüşler bulunmakta, bunların öncülüğünde yasa ve kararlar üretilmektedir. Örgütlenme biçimi ülkelerin koşullarına bağlı olarak değişmektedir. Ekonomik sistem kadar siyasal yapıda örgütlenmeyi etkilemektedir. Örneğin; Federasyonlarla yönetilen ülkeler kendi koşullarına uygun örgütlenme modellerini benimserken merkezi idarenin güçlü olduğu ülkelerde çevre sorunları merkezi bir örgütün yönetimine verilmektedir. Çevre örgütleri doğal ve yapay çevreyi koruyucu, düzenleyici kararlar almak, bunları uygulamak ve uygulamak, ilgili kurumlar arasında koordinasyonu kurmak gibi görevlerin tümünü veya bir kısmını yürütmekle sorumlu bulunmaktadırlar. Konu ile ilgili olarak çıkarılan yasalar ve diğer düzenleyici hükümlerde ülkenin yapısına göre ya geniş kapsamlı, detaylı hükümler taşımakta veya genelde bir çerçeve yasa biçiminde olup, ayrıntıları tüzük ve yönetmeliklere veya mahalli yasalara bırakmaktadır.

Genel olarak tüm çevre sorunlarına aynı ağırlığın verilmediği görülmektedir. Çevre sorunları bir ölçüde öncelik sırası içinde ele alınmaktadır. İvedilikle çözüm bekleyen sorunlar ön plana geçerken diğerleri ikinci planda kalmaktadır. Hava ve su kirliliği ile ilgili sorunlar genellikle ön plana alınanlar olmaktadır. Yasalarda, belirli bir oranda göz yumulabilecek kirlenmenin ötesi için kısa ve uzun vadeli önlemler alınmaya çalışılmaktadır. Kısa süreli önlemler genellikle «kirlleticiye cezalar»

⁵ F. Yavuz, Çevre Sorunları, s. 51 Ankara, 1975.

biçiminde ortaya çıkmaktadır. Çevreyi kirletenlere ödetilen cezaların bir ölçüde maliyeti arttırmak yönünde etki yaparak kirleticinin kararlarını etkilemek gücü olduğu kesindir. Ancak çevre sorunlarının maliyetinin «kirleten ödesin» anlayışı içinde kirletene yüklenmesi toplumun bu sorunlara karşı bir ölçüde korunmasını sağlarsa da, kirleticinin bu maliyeti -ödediği cezayı- fiyatlara yansıtması halinde toplumu yeniden bir yükte karşı karşıya bırakır. Kirleticinin kim olduğu, neyi ne ölçüde kitlediği ve kirletmenin maliyetini de belirlemek her zaman kolay değildir. Bu önemli nokta da kirlilik ortaya çıktıktan sonra kirletenin cezalandırılması kirliliğin yarattığı olumsuz sonuçları gidermeye yetmeyeceğinden uzun dönemli önlemler alınmasını gerektirmektedir. Genelde izlenen politikalar da bu yöndedir. Çevre sorunlarını yaratan kirlenme kaynaklarının yok edilmesi en azından etkilerinin kabul edilebilir ölçüye indirilmesi için gerekli araştırmaları yapmak bunların başında gelmektedir. Kapsamlı araştırmalar sayesinde kirlenme kaynakları ortadan kaldırılabilir. Ancak bunun başarılması için araştırmacıların olduğu kadar araştırmaların sonuçlarını uygulama alanına getirecek kuruluşların da katkılarının sağlanması gerekmektedir. Yeterli teşvik ve mali destek sağlandığında kirliliğe yol açan üretici kuruluşların daha az kirletici ürün ve teknolojilere geçmesi mümkündür. Bu açıdan uzun dönemde kirliliğin önlenmesi için araştırmaların genişletilmesi ve desteklenmesi kanunun başlıca görevlerinden biri olmaktadır. Yasaların ilerisi için belli standartlar koyması ve üreticilere bu standartlara uymak için destek sağlaması teknolojinin yönlendirilmesi, çevre sorunlarının bilincine varmış firmaların serbest piyasada desteklenmesi açısından önemlidir.

Çevre sağlığı konusunda yetkililer genellikle sağlık bakanlığına verildiği gibi, çevre sorunları ile ilgili sorumlulukta bir bakanlığa genellikle de sağlık bakanlığına verilmektedir. Hollanda, Belçika, Avusturya gibi ülkelerde Sağlık Bakanlığı çevre işlerinden de sorumludur. Kanada'da Balıkçılık ve Orman Bakanlığı, Federal Almanya'da İç İşleri Bakanlığı, İsveç'te Tarım Bakanlığı bu konuda sorumlu örgütlerdir.

Fransa'da Çevre sorunları ile ilgili bir bakanlık, Amerika Birleşik Devletlerinde de bir daire (Environmental Protection Agency) bulunmaktadır. Söz konusu merkezi kuruluşlar bazı yetkilerini, kendi denetimleri altında mahalli idarelere bırakmaktadırlar. Genellikle çevre sağlığı ile doğrudan ilgili olduğu halde su ve kanalizasyon hizmetlerinin planlanması, inşaatı ve işletilmesi özel ihtisas kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Sağlık örgütü bu hizmet sağlığı açısından, etkinliği yönünden denetlenmektedir.

Çevre kirlenmesi ulusal sınırlar içinde çözümlenecek bir sorunun teliğini taşımamaktadır. Doğal kaynakların ulusal sınırlar dışına taşması nedeniyle bir ülke sınırları içinde ortaya çıkan kirlenme diğer ülkeleri de etkilemektedir. Bu açıdan çevre kirliliğine karşı savaş yoğun bir uluslararası işbirliğini gerektirmektedir. Son yıllarda çeşitli uluslararası kuruluşların bu yönde önemli adımlar attığı görülmektedir.

ÇEVRE SAĞLIĞI VE ÇEVRE SORUNLARINA KARŞI ULUSAL ÖRGÜTLENMELER :⁶

Çevre sağlığı ve çevre sorunlarına karşı Batı Avrupa ülkeleri farklı örgütlenme modelleri benimsemişlerdir. Bu açıdan bazı Batı Avrupa ülkelerindeki örgütleri incelemekte yarar vardır.

Fransa :

Fransa'da sağlık hizmetlerinin örgütlenmesi, bölge, il ve mahalli idareler düzeyinde olmaktadır. Bölge düzeyinde, hizmetin koordinasyonu, hastanelerin parasal ve idari denetimi, bölgesel planların hazırlanması bölge direktörü tarafından yürütülür. Genellikle mütehassis bir hekim olmayan bakanlık görevlisi bölge direktörü, bölge valisine bağlıdır. Tıbbi konularda bölge valisine danışmanlık da yapan bölge tıbbi deneticisi üniversitelerin sağlık merkezlerinin tıbbi faaliyetini denetler, teknik denetimi koordine eder.

İl düzeyinde sağlık alanında koruyucu hekimlik ve çevre hijyeninden, sosyal alanda sosyal refah, ailelere, çocuklara, yaşlı ve sakatlara götürülen sosyal hizmetlerin yürütülmesinden, sağlık ve sosyal hizmet direktörü sorumludur. Kendisi genellikle bir mütehassis hekim olmayıp, görevli hekimlerin danışmanlığından yararlanır. İldeki sağlık hizmetlerinin ve kuruluşlarının denetiminden sorumlu olan il tıbbi denetçisi aynı zamanda vali ve sağlık sosyal hizmet direktörünün teknik konulardaki danışmanlığını da yapar.

Mahalli düzeyde belediye başkanı, valinin idari otoritesi altında halk sağlığından sorumludur. Nüfusu 20.000'i aşan her kasabada veya termal tesisi bulunup nüfusu 2.000'i geçen kasabalarda sağlık örgütü kurmak zorunludur. Örgüt, yörenin büyüklüğüne göre tam gün veya kısmen çalışan bir hekim tarafından yönetilir. Hekim, teknik açıdan vilayetin tıbbi denetçisine karşı sorumludur. Yerel sağlık komitesi de danışma niteliğinde görev yapar. Çevre hijyeni ile ilgili olarak devlet tarafından konulan kuralların uygulanmasından belediyeler sorumludur. Vilayetin sağlık servisleri denetim görevini yerine getirir.

Fransa'da 1960'dan bu yana endüstri artıkları, konutlar ve taşıtların neden olduğu hava ve su kirliliği ile mücadele için çeşitli kanun ve kararlar uygulanmaya konulmuştur.

Fransa'da halk sağlığından sorumlu bakanlık halk sağlığı ve sosyal güvenlik bakanlığıdır. Sosyal hizmetler ve rehabilitasyonla görevli siyasal müsteşar da bakana yardımcı olur. Doğa ve çevrenin korunması ise bir başka bakanlığa bırakılmıştır. İlk kez 1971'de kurulmuş olan çevre sorunları bakanlığının doğa ve çevre sorunları konusunda orta ve uzun vadeli bir politika saptayacağı ve çalışmalarda etkili bir uyum sağlanacağı düşünülmüştür. 1974'te kurulan Yaşam Niteliği Bakanlığının görevleri arasında çevre sorunları bakanlığının görevleri de yer almaktadır:

6 Bu bölümün yazılmasında Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Ofisi tarafından yayınlanan «Health Services in Europe» adlı yayından büyük ölçüde yararlanılmıştır.

WHO Regional Office for Europe, Health Service in Europe, 1975.

Yaşam Niteliği Bakanlığının çalışmaları her biri siyasi müsteşar tarafından yönetilen;

- Doğa ve çevrenin korunması,
- Gençlik, spor ve boş zamanların değerlendirilmesi,
- Turizm.

konularından oluşmaktadır.

Doğa ve çevrenin korunmasıyla ilgili müsteşarlığa bağlı daireler ve görevleri :

— Geleceğe yönelik uzun vadeli araştırma ve incelemelerle görevli Çevre Sorunları Yüksek Komitesi Sekreteryası.

— Doğa ve Çevre için önlem ve eylem fonunu kapsayan genel işlemler, bütçe, plân ve programlardan sorumlu Genel Hizmetler Servisi.

— Enformasyon İlişkiler ve Eğitim Faaliyetleri Servisi.

— Teftiş heyeti, Bölge temsilcileri, Uluslararası İlişkiler birimleri. Ayrıca doğrudan müsteşarlığa bağlı üç daire bulunmaktadır :

— Kirlenme ve Zararlıların Önlenmesi Dairesi
Bu daire iki birimden oluşmaktadır :

a) Su, Hava, Deniz, Gürültü, Toprak birleşmesi konuları ile ilişkin görevleri olan Çevre Birimi,

b) Yerel idareler, sanayiler, kirlenme kazaları ile ilgili işleri yürüten kirlenme.

Yaratanlar Birimi

— Doğanın Korunması Dairesi

Bu daire üç birimden oluşmaktadır :

- a) Av,
- b) Balıkçılık - Su biyolojisi,
- c) Ulusal Parklar.

— Kırsal ve Kentsel Çevre Kurulu

Federal Almanya:

Federal Almanya Anayasasına göre bazı konular federal makamların yetki alanına girmekte bu konularda federal devlet eyaletlerin uyması zorunlu kuralları saptayabilmektedir. Bazı konularda ise eyaletlere bağımsızlık verilmiştir. Federal Almanya Cumhuriyetinin anayasasına göre federal hükümet:

- a) Bulaşıcı veya bulaşıcı olmayan ,insan sağlığını tehdit eden insan ve hayvan hastalıklarına karşı hukuki önlemler almak,
- b) Hekimliğe ve diğer tıp mesleklerine kabul ve mesleğin icrası,

- c) Farmosetik ürünler, ilâç, narkotik ve zehirlerin satışı,
- d) Hastanelerin ekonomik durumları, hastane ücretlerinin düzenlenmesi,
- e) Gıda maddelerinin içki, tütün, günlük ihtiyaç maddeleri, yem, ziraat ve ormancılıkla ilgili tohum ve fidelerin pazarlanması ile ilgili önlemler,
- f) Bitkilerin hastalıklara ve zararlaraya karşı korunması,
- g) Artıkların yok edilmesi,
- h) Hava temizliği ve gürültünün kontrolü,

konularında yasa çıkarmaya yetkilidir. Bu konularda yasa çıkarma yetkisini kullanmadığı durumlarda ve sağlıkla ilgili diğer alanlarda anayasa eyaletlere kendi yasalarını uygulama yetkisi vermiştir.

Federal, Sağlık, Aile İşleri ve Gençlik Bakanlığının dört genel müdürlüğü bulunmaktadır. Bu genel müdürlükler;

— Yönetim ve Plânlama,

— Gençlik, Aile ve Sosyal İşler,

— Tıp, Veteriner ve Tüketicinin Korunması, genel müdürlüğü adlarını taşımaktadır.

Tıp, İlâçlar ve Eczacılık Genel Müdürlüğü beş bölümden oluşmaktadır;

Bunlar :

- 1 — Halk sağlığı ile ilgili genel konular,
Halk Sağlığı ile ilgili hukuki konular,
Hastaneler,
Federal Sağlık Konseyi,
Sağlık Meslekleri.

- 2 — Halk Sağlığı alanında uluslararası ilişkiler,

- 3 — Genel Hijyen,
Epidemiz hijyeni,
Tıp ve Hastane Teknikleri,
Acil Hekimliği,
Sağlık Korumasının hukuki yönleri,

- 4 — Sağlığın iyileştirilmesi ve sağlık eğitimi,
Tıbbi rehabilitasyon,
İlâç ve Narkotiklerin kötü kullanımı,
Hukuki Sorunlar.

5 — Farmosetik ürünlerle ilgili genel sorunlar,
Farmosetik ürünlerle ilgili hukuki reform,
Narkotik,
İlâçlar ve zehirli maddeler

ile ilgili bölümlerdir.

Federal Sağlık Bürosu (Bundes gesundheitsamt) federal hükümete danışmanlık yapmakla görevli olup; başlıca bulaşıcı hastalıklar, su, toprak ve hava hijyeni, toksikoloji, sosyal tıp ve epidemoloji, radyasyondan korunma, besin hijyeni konularıyla uğraşmaktadır. Büro aynı zamanda farmosetik ürünlerin kaydı ve narkotiklerle ilgili sorunlarla uğraşmaktadır.

Federal Hükümet sağlık politikası ile ilgili önemli konularda Federal Sağlık Meclisinden (Bundesgesundheitsrat) görüş alır. Federal Sağlık Meclisinin seksen üyesi ve hastane plânlaması, ilâç güvenliği ve yaşlıların sorunları gibi çeşitli konularda teknik danışman heyetleri bulunmaktadır.

Halk sağlığı ile ilgili konularda uygulama yetkisi eyalet, bölge, kent kaza yönetimlerindedir. Her kazanın bir halk sağlığı yöneticisi tarafından yönetilen sağlık idaresi bulunmaktadır. Bu idareler hijyen kontrolü, sağlık eğitimi, okul sağlığı, ana-çocuk sağlığı, verem ve zührevi hastalıkların, sakatların ilâç müptelâlarının ve okul hastalarının bakım ve tedavisinden sorumludurlar. Kişi sağlığı ve beden eğitiminin gelişmesini teşvik ederler. Hekimlerin çalışmalarını adli tabib ve bilirkişi fonksiyonlarını eyalet yasalarının kendilerine verdiği yetkiler ölçüsünde kontrol ederler. Genel çevre düzenlenmesi, doğanın korunması, sularla ilgili rejimlerde federal hükümetin yetkisine giren konular arasındadır. Federal düzeyde çevre sorunları ile ilgili başlıca bakanlık Federal İçişleri Bakanlığıdır. Bu bakanlık bünyesi içinde doğrudan müstesara baöli bir Çevre Sorunları Genel Müdürlüğü bulunmaktadır.

Bazı federal bakanlıklarda kanunun kendi yetki alanlarına giren yönleri ile ilgilenmektedirler:

— Tarım Bakanlığı: Doğanın ve görünüşünün korunması,

— Eğitim ve Bilim Bakanlığı : Radyoaktivitenin tehlikelerine karşı korunma, teknolojik, ekolojik ve oşinografik araştırmaların geliştirilmesi,

— Ulaştırma Bakanlığı : Motorlu araçların açtığı hava kirlenmesi, gürültüye karşı korunma, hava trafiği, karayolunda taşınan tehlikeli maddeler,

— Kamu Sağlığı Bakanlığı : Zehirli maddelere karşı korunma,

Sözü edilen ilgili bakanlıklardan sorumlu bakanların oluşturduğu «Çevre Sorunları İç Kabinesi» zaman zaman toplanarak üst düzeyde koordinasyon görevini yerine getirmektedir.

Başbakanlık bünyesi içinde yürütme ile parlamento arasındaki çevre sorunları konusundaki ilişkileri yürütmekle görevli şube tarafından yürütülmektedir.

Federal İçişleri Bakanlığına bağlı genel müdürlüğün üç ana bölümü bulunmaktadır.

- Sekreterlik, Hukuk İşleri, İdari İşler, Organizasyon, Enformasyon, Çevre Plânlaması gibi servislerin yer aldığı bölüm,
- Federal Komisyonlar,
- Daireler

Danışma organı niteliğindeki federal komisyonlar sürekli olup, İçişleri Bakanlığına, ihtisasları dahilindeki konularda önerilerde bulunur. Federal, eyalet ve mahalli yönetimlerin, çeşitli örgütlerin ve kuruluşların temsilcilerinden oluşurlar.

Dairelerin görevi çevre sorunlarını araştırıp, incelemek ve çalışmalarını rapor halinde komisyonlara sunmaktır.

Hollanda:

Hollanda da sağlık hizmetleri ve çevre sorunları tek bir bakanlığın bünyesinde toplanmıştır. Kamu Sağlığı ve Çevre Sorunları Bakanlığı, sağlık ve çevre hizmetlerini beraberce yürütmektedir. Bakanlık örgütü bakana bağlı olarak görev yapan genel sekreter, yardımcısı büroları, idari bölümler ile üç genel müdürlükten oluşmaktadır:

— Kamu Sağlığı Genel Müdürlüğü, altı bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

Sosyal Güvenlik,

Eczacılık,

Besinlerin Kontrolü,

Hastane hizmetleri,

Koruyucu hekimlik, Poliklinik hizmetleri ve Ruh Sağlığı,

Genel Hizmetler, bölümleridir.

— Çevre Sağlığı Genel Müdürlüğü ise dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

Çevre Hijyeni,

Nükleer Enerji ve Radyasyondan korunma,

Mevzuat,

Genel Hizmetler,

bölümleridir.

— Ulusal Halk Sağlığı ve Hijyen Enstitüsü Genel Müdürlüğüne bağlı Devlet Enstitülerini:

Ulusal Hijyen ve Halk Sağlığı Enstitüsü,
Ulusal İçme Suyu Enstitüsü,
Ulusal Farmosotik Teşler Enstitüsü,
Ulusal Ebelik Koleji,

Eindhoven ve Grave Devlet Akıl Hastalıkları Hastaneleri oluşturmaktadır. Halk Sağlığı ve tıbbi denetim, ruh sağlığı, farmosotik sorunlar, besinler, çevre hijyeni, veterinerlik, lisanslar konularında Devlet Denetiminden sorumlu olan altı başmüfettiş aynı zamanda bakana da teknik danışmanlık yapmaktadırlar. İl ölçeğinde bölge müfettişleri, başmüfettişlerin sorumlu olduğu konulardan sorumlu olup, kontrol ve denetimlerini sürdürür. İl Sağlık Meclisi, mahallî örgütlerin ve gönüllü kuruluşların koordineasyonundan sorumludur. Yerel düzeyde sağlık hizmetlerinden belediyeler sorumludur. Belediyelerin sağlık hizmetleri ile ilgili geniş yetki ve sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca kâr amacı gütmeyen özel kuruluşlar sağlık alanında önemli rol oynarlar.

Çevre sorunları ile ilgili ulusal düzenlemeleri sağlamak amacı ile çeşitli bakanlardan oluşan «Ulusal Çevre Düzenlemesi Komitesi» ve bölgesel düzeyde uyumu sağlamakla görevli bir komite daha bulunmaktadır.